

УДК 37.047:004.031.42

Ю. С. УСТИМЕНКО

аспірант, викладач

ДЗ “Дніпропетровська медична академія”

ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті обґрунтовано ефективність тренінгу в процесі підготовки до професійної взаємодії студентів вищих медичних навчальних закладів. Розкрито сутність феномена “тренінг”; виявлено особливості тренінгів із використанням вербальних і невербальних засобів комунікацій, професійного та міжособистісного спілкування, а також рольових тренінгів, проектування і реалізації моделей тих чи інших професійно спрямованих ситуацій.

Розкрито конкретні тренувальні вправи, які студенти виконували за зразком, інструкцією, за завданням без зразка й докладних указівок викладача, як засоби підготовки майбутніх лікарів до професійної взаємодії під час навчання у вищих медичних навчальних закладах.

Ключові слова: *тренінг, культура професійного діалогу, іноземні студенти, вищі медичні навчальні заклади.*

Актуальність проблеми зумовлена розширенням міжнародних, культурних зв'язків України з іншими країнами, входженням її до світового співтовариства, інтернаціоналізацією освіти, зростанням експорту українських освітніх послуг, а отже, збільшенням контингенту як вітчизняних, так і іноземних студентів у вищих навчальних закладах України, зокрема медичних. У цьому контексті перед вищими навчальними закладами постає відповідальне завдання – забезпечити високопрофесійну підготовку фахівців медичного профілю, здатних до життя і праці в умовах мінливого світу, організації професійної взаємодії в рамках обраної ними спеціальності з українськими фахівцями й представниками різних країн і культур. У зв'язку з вищезазначеним виникає необхідність модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців медичного профілю через спеціально організовану підготовку до професійної взаємодії, володіння культурою професійного діалогу як атрибутом інтелектуального розвитку людини з вищою освітою; встановлення взаємозв'язку загальнокультурної, професійної, іншомовної освіти та майбутньої професійної діяльності; розширення інваріантності й варіативності змісту, форм та методів навчання, що забезпечують формування конкурентоспроможних лікарів на рівні, якого вимагає європейське та світове співтовариство.

Саме такі спеціалісти мають глибоко розуміти роль високого рівня готовності до професійної взаємодії як засобу ефективного встановлення професійних відносин у ділових, наукових сферах і ситуаціях, координації професійного діалогічного спілкування; вільно організовувати професійний діалог з хворими, колегами, керівниками, лікарями різних

спеціальностей, медсестрами і людьми, що не мають стосунку до медицини; володіти прийомами ведення непідготовленого професійно спрямованого діалогу, аргументувати правильність власних висловлювань; розуміти вербальні, формальні (формули, графіки) і невербальні засоби (міміка і жести в бесіді з хворим); отримувати професійно та особистісно значущу інформацію з різноманітних джерел; здійснювати безпосередню та опосередковану комунікацію з представниками різних країн і культур тощо.

У наукових працях з педагогіки й психології помітне посилення уваги дослідників до питань удосконалення професійної підготовки майбутніх медиків: формування комунікативної та іншомовної компетентності студентів-медиків (Г. Єпіфанцева, І. Кіпіані, М. Лісовий, О. Уваркіна, В. Хайкин), їх готовності до комунікативної взаємодії у професійній діяльності (Г. Караваєва, С. Поплавська); формування професійно-особистісних якостей майбутніх медичних працівників (О. Андрійчук, П. Бабенко, О. Гвильдис, І. Кузнецова, Х. Мазепа, М. Тараришкіна, І. Тимошук); формування професійно-мовленнєвої (Л. Забродіна, О. Климкіна), емпатійної (І. Кузнецова) культури студентів медичних вишів. Науковці акцентують увагу на доцільності інтерактивних технологій, зокрема тренінгових як засобів підвищення комунікативної компетентності майбутніх медичних працівників (К. Балдіна, Н. Богомолова, Т. Вільчинська, О. Гойхман, В. Дрижак, Ю. Ємельянов, А. Карпова, Г. Ковальов, Є. Мілерян, С. Мних, Б. Паригін, Л. Петровська, О. Романовський та ін.). Проте проблема підготовки студентів вищих медичних навчальних закладів до професійної взаємодії засобами тренінгових технологій вимагає поглибленого вивчення.

Метою статті є обґрунтування ефективності тренінгу у процесі підготовки до професійної взаємодії студентів вищих медичних навчальних закладів.

Виходячи з мети, поставлено такі завдання: розкрити сутність феномена “тренінг”; обґрунтувати доцільність використання тренінгів як засобів підготовки до професійної взаємодії студентів вищих медичних навчальних закладів.

Наукові засади соціально-психологічного тренінгу були закладені В. Бехтеревим [2], а також такими науковцями, як: А. Адлер, К. Левін, Ф. Месллер, Я. Морено, Д. Прагт, К. Роджерс та ін.

У вітчизняній психології поширені визначення тренінгу як засобу впливу, спрямованого на розвиток знань, соціальних настанов, умінь і досвіду міжособистісного спілкування”, “засобу розвитку компетентності в спілкуванні”, “засобу психологічного впливу” [10]; засобу перепрограмування моделі управління власною поведінкою й діяльністю [8, с. 56]; групи методів розвитку здібностей до навчання та оволодіння будь-яким складним видом діяльності [5]; методу активного соціально-психологічного навчання як комплексного соціально-дидактичного напрямку [6]; багатофункціонального методу передбачуваних змін психологічних фено-

менів людини, групи та організації з метою гармонізації професійного й особистісного буття людини [1].

Основними цілями тренінгу є підвищення рівня підготовки до професійної взаємодії студентів вищих медичних навчальних закладів, що досягається шляхом вирішенням таких завдань: набуття психологічних знань щодо особистості людини, процесу взаємодії людей, рушійних сил цієї взаємодії, прийомів ефективного спілкування; формування вмінь та навичок спілкування: у парній взаємодії, у складі групи, при вступі в контакт, при активному слуханні, тобто збагачення техніки та тактики спілкування; корекція комунікативних установок, формування власної стратегії спілкування; розвиток здатності до адекватної самооцінки й оцінки інших людей у ситуації спілкування; розвиток і корекція особистості, її глибинних новоутворень, вирішення особистісних проблем [3, с. 143].

Щодо розвитку здатності до діалогічності з навколишнім світом й іншими людьми, формування культури професійного діалогу, то тут варто згадати Г. Буша, який емоційно й образно висловився з цього приводу: “Справжня людська діалогічна взаємодія – це головна, можливо, єдина передумова вдосконалення й облагородження всіх відносин, що існують у суспільстві та являють собою і передумову, і гарант, і регулятив життєтворчості людей. У муках відбувається становлення діалогічної людини, але іншого певного шляху не існує. Без діалогічних відносин людська культура й цивілізація будуть залишати в світі тільки руїни, сльоту, уламки та морок” [4, с. 16–17].

Під час підготовки до професійної взаємодії студентів вищих медичних навчальних закладів доцільними є організація та проведення тренінгів із використанням вербальних і невербальних способів комунікацій, професійного та міжособистісного спілкування [7; 9]; рольові тренінги, проектування й реалізація моделей тих чи інших професійно спрямованих ситуацій.

Зазначені види тренінгів містять *тренувальні вправи*, які студенти виконували за зразком, інструкцією, за завданням без зразка й докладних указівок викладача: “Постановка запитань” (спрямована на формування навичок ставити запитання в процесі комунікації лікаря), “Нескінченний ланцюжок” (формулювання альтернативної позиції стосовно дискусійної проблеми, прогнозування наслідків індивідуальних професійних позицій і рішень для окремих осіб), “Аргументи “за” та “проти” (відпрацювання навичок контраргументації), “Організація аргументу” (усвідомлення процесу об’єднання думок щодо створення логічного, зрозумілого та переконливого аргументу), “Пояснення на картках” (відпрацювання навичок добору аргументів), “Регулювання емоційного напруження” (формування навичок вербального регулювання емоційного напруження під час професійного спілкування).

Виконання зазначених вправ сприяло розвитку та вдосконаленню практичних умінь логічно правильно міркувати, критично мислити; фор-

муванню практичних навичок і вмінь побудови аргументації, ведення дискусії, засвоєння прийомів і правил аргументованого дискурсу тощо; підвищенню рівня культури професійного діалогу, що містить лінгвістичний і комунікативний компоненти.

Доцільним виявився тренінг розвитку ділової активності, зняття психологічних бар'єрів під час здійснення діалогу в системах "лікар – пацієнт", "лікар – лікар", "лікар – керівник", який містив вправи "Знайомство", "Презентація своєї команди", "Як пізнати себе?", "Мої труднощі", "Якості, важливі для спілкування", "Публічний виступ", "Визначення стилю спілкування", "Переговори", "Визначення ділових умінь", "Як будувати стосунки з іншими?".

Так, метою вправи "Переговори" стало формування вмінь встановлювати контакт зі співрозмовниками, створювати сприятливу атмосферу для переговорів, привертати увагу партнера, пробуджувати інтерес до бесіди, а також перехоплювати ініціативу, якщо це потрібно. Вправа "Збір фраз для контакту" спрямована на формування вмінь установа першого контакту (проводять за схемою "мозкового штурму"). Вправа "Завершити спілкування" передбачає відпрацювання прийомів завершення бесіди. Вправа "Мій досвід" спрямована на визначення власних бар'єрів під час здійснення професійного діалогу.

Під час проведення тренінгів використовували відеозаписи реальних ситуацій у професійній діяльності лікаря (конференції, виставки, презентації, екскурсії, бесіди, наради тощо), а також фрагменти клінічної практики, що відображають комунікативні процеси.

Під час проведення тренінгу "*Як будувати стосунки з іншими?*" з іноземними студентами, метою якого було навчання конструктивних способів виходу з конфліктних ситуацій, ми звернули увагу на те, що джерелом толерантних відносин є діяльність заради блага інших людей. Ми прагнули до того, щоб цей тренінг був інформаційно насиченим, викликав емоційні переживання, стимулював діяльність, спрямовану на піклування про людину й особисте вдосконалення.

Особливу увагу було приділено тренінгам "*Вербальні та невербальні засоби спілкування*" (дає змогу відпрацювати навички взаємодії за допомогою вербальних та невербальних засобів спілкування; ознайомити студентів з різними способами побудови запитань і виразного використання міміки та жестів), "*Бар'єри в міжособистісному спілкуванні*" (ознайомлює з діями, які призводять до бар'єрів у спілкуванні, та правилами їх подолання; сприяє вдосконаленню вміння розпізнавати й долати зазначені бар'єри).

Залучення студентів до тренінгових занять, спрямованих на подолання бар'єрів взаємодії, дало підстави стверджувати, що в ситуаціях, коли студент реально відчуває труднощі, проблеми, стикається з бар'єрами, він усвідомлює особистісну значущість набуття культури професійного діалогу. І чим різноманітнішими були ролі студента (лікар, пацієнт, колега,

керівник, працівник медичної установи), тим різнобічніше розвивалася його особистість, а розумова діяльність набувала системного характеру, вироблялась гнучкість мислення, здатність спостерігати, аналізувати, контролювати, оцінювативласні дії, поведінку; аналізувати бар'єри спілкування, управляти стресовими ситуаціями, визначати емоційний стан.

З метою формування емпатійності студенти виконували тренінгові вправи, спрямовані на тренування вмінь виражати певний емоційний стан за допомогою міміки; вправи “Живе спостереження”, “Дзеркало”, “Передача почуттів”, “Дізнавання партнера та його почуттів”, “Оживлення портрета” тощо.

Формування активної позиції студентів відбувалося в процесі створення творчої атмосфери в позанавчальному процесі; залучення студентів до активної діяльності шляхом моделювання різноманітних ситуацій; свободи вибору оптимальних способів дій та рішень; створення ситуації успіху для кожного студента з урахуванням ціннісних орієнтацій і мотивів, індивідуально-особистісних якостей та можливостей майбутніх спеціалістів.

Протягом усього періоду тренінгової роботи зі студентами-медиками здійснювали діагностику рівня готовності до професійної взаємодії. Акцентовано на розробці індивідуальної програми підготовки до професійної взаємодії студентів вищих медичних навчальних закладів, яка включала: аналіз змісту “ідеального” профілю фахівця, котрий володіє культурою професійного діалогу; визначення студентами власного індивідуального профілю; зіставлення власного індивідуального профілю з “ідеальним” та визначення “проблемних зон”; розробка індивідуальної програми підготовки до професійної взаємодії тощо.

Висновки. Тренінги виявились ефективним засобом формування навичок та вмінь встановлення контакту, розпізнавання та долання бар'єрів спілкування, оволодіння способами побудови запитань і виразного використання міміки та жестів тощо. Дослідження показало, що в цілому ефект тренінгу був зафіксований, і це дає нам підстави стверджувати про доцільність його використання з метою підготовки до професійної взаємодії студентів вищих медичних навчальних закладів. Ці напрацювання нами враховано в подальших наукових розвідках, присвячених упровадженню в навчальний процес обґрунтованих педагогічних умов підготовки до професійної взаємодії студентів вищих медичних навчальних закладів, використання розмаїття засобів інтерактивних технологій.

Список використаної літератури

1. Бабенко П. А. Формирование толерантности как профессиональной компетентности в процессе подготовки будущих врачей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Полина Александровна Бабенко. – Ростов-на-Дону, 2009. – 155 с.
2. Бехтерев В. М. Избранные произведения / В. М. Бехтерев. – Москва : Медгиз, 1954. – 528 с.
3. Богомолова Н. Н. О методах активной социально-психологической подготовки / Н. Н. Богомолова, Л. А. Петровская // Вести МГУ. – 1977. – № 1. – С. 53–61.

4. Буш Г. Я. О диалогической теории творчества / Г. Я. Буш // Современные проблемы теории творчества : сб. науч. ст. / под ред. Г. Я. Буша. – Москва : Поиск, 1992. – С. 12–27.
5. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Ленинград : Политиздат, 1985. – 206 с.
6. Ковалев Г. А. Основные направления использования активного социального обучения в странах Запада / Г. А. Ковалев // Психологический журнал. – 1989. – № 1. – Т. 10.
7. Максимчук Л. Забезпечення інтегративного підходу у гуманітарній підготовці майбутніх лікарів в умовах інтерактивного навчання / Лариса Максимчук // Педагогічний дискурс. – Вип. 16. – С. 107–112.
8. Макшанов С. И. Методологические аспекты профессионального тренинга / С. И. Макшанов // Вестник СПбГУ. – 1992. – Вып. 3.
9. Макшанов С. И. Психология тренинга / С. И. Макшанов. – Санкт-Петербург : Питер, 1997. – 218 с.
10. Петровская Л. А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга / Л. А. Петровская. – Москва : Изд-во МГУ, 1982. – 168 с.
11. Прутченков А. С. Социально-психологический тренинг межличностного общения / А. С. Прутченков. – Москва : Знание, 1991. – 48 с.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015.

Устименко Ю. С. Тренинг как средство подготовки будущих врачей к профессиональному взаимодействию в высших медицинских учебных заведениях

В статье обоснована эффективность тренинга в процессе подготовки будущих врачей к профессиональному взаимодействию в высших медицинских учебных заведениях. Раскрыта сущность феномена “тренинг”; выявлены особенности тренингов с применением вербальных и невербальных средств коммуникаций, профессионального и межличностного общения, а также ролевых тренингов, проектирования и реализации моделей тех или иных профессионально направленных ситуаций.

Раскрыты конкретные тренировочные упражнения, которые студенты выполняли по образцу, инструкции, по заданию без образца и подробных указаний преподавателя, как средства подготовки будущих врачей к профессиональному взаимодействию в высших медицинских учебных заведениях.

Ключевые слова: *тренинг, готовность к профессиональному взаимодействию, студенты-медики, высшие медицинские учебные заведения.*

Ustymenko Yu. Training as a Method Used for Developing Readiness for Professional Interaction of Students Studying at Higher Medical Educational Establishments

The article substantiates the effectiveness of training technology in the process of developing culture of professional dialogue while teaching foreign students at higher medical educational institutions. The essence of “training” as the phenomenon has been revealed. The peculiarities of trainings, where verbal and non-verbal means of communications are used, have been disclosed. The specific features of trainings for professional and interpersonal communication as well as those of role trainings, projecting and realization of models of certain profession oriented situations have been educed.

It was demonstrated that the main aim of training is the perfection of culture of professional dialogue that can be achieved through the solution of the following tasks: the acquisition of psychological knowledge of personality, of the process of people interaction and drawing forces of such an interaction, adoption of techniques of effective interaction; the formation of communication skills in pairs, group work, starting contacts, during active listening, i. e. in the course of enrichment of technique and tactics of communication; the cor-

rection of communicative attitudes, formation of one's own communication strategy; the development of the ability to perform adequate self-evaluation and evaluate other people in situations of communication. Specific training tasks fulfilled by students according to models and instructions, without models and detailed instructions were characterized as certain resources that help to develop the culture of professional dialogue of foreign students studying at higher medical educational establishments.

Special attention was paid to the necessity of the formation of active stand of foreign students by developing creative atmosphere during outside of class hours, by turning foreign students to active work modeling different situations and giving them the freedom of choice of optimal means and ways for taking decisions, by creating the situation of success for every student considering individual value systems, motives, qualities and features of future physicians.

Key words: *training, culture of professional dialogue, foreign students, higher medical educational establishments.*